

DGIV/EDU/ROM(2006)3

I situacija e romane školake mediatorurengi thaj asistenturjengi and-i Evropa

Raporto kerdo katar o Calin Rus

Kontento:

Introdukcija

Metodologija thaj o proceso pal o kidipen e datako

Analiza thaj rezultaturi

Konkluzije

Aneksa: Pučimasko lil

Generalno Direktorato IV

Školako, Avrjal-i-Škola thaj Uče Edukacijako Direktorato

I Divizija pal Edukacionalno Politike thaj Evropaki Dimensija

Kontakt: aurora.aillincai@coe.int

Introdukcija

Kado raporto prezentisarel e rezultaturi e analizake kerdi ando Kadro e Evropake Konsiloske projektoski “Edukacija vaš e Romane Čhave and-i Evropa” sar jekh kontinuacija e aktiviteturjengi pal e romane mediatorurja thaj asistenturja astarde ando berš 2004, ando parteneriato e Interkulturalno Institutosa thaj i publikacija e anglune raportoski pal kadaja topika, savo si les baza ande prezenacije thaj diskusije kaj sas ando seminaro.

Sigurno, i rekomandacija No R (2000)4 adoptisardi katar o Komiteto le Ministrongo ande februari 2000, o dokumento kaj thodjas i baza andar savore aktiviteturi e projektoske, phenel dujvar pal i ideja “te kerel pes buki e medijatorurjenca andar e romani komuniteta” ando konteksto e komunikacijako maškar i škola thaj e dada/daja te šaj “lokjaren pes e kontakturi maškar e roma thaj e gaže thaj mahskar i škola thaj te nakhel pes opral e konflikturi ke škola”.

E konkluzije e seminaroske organizisardo andi Timisoara thaj e publikacije kaj inklite pal kodo sikaven e verver abordacije kaj si ande varesave Evropake thema pal sar keren buki e školake mediatorurja thaj asistenturja thaj sa kadja o mangipen te del pes jekh Evropako Kadro thaj suportto katar o Konsilo le Evropako ande forma jekhe Gidoski vaš e Školake Mediatorurja.

Ama, anglal o keripen jekhe kasave instrumentosko, trebalas pes te ovel amen jekh maj klaro dikhipen ande savore thema membrurja e Evropake Konsiloske pal i implementacija thaj e provizije e Rekomandacijake R (2000) 4, pal o aktualno statuto e romane medijatorurjengo vaj asistenturjengo. O skopo kadale dokumentosko si te del jekh kasavo dikhipen, bazisardo ande investigacija kerdi maškar e edukacionalno autoriteturi e themenge membrurja thaj ande aver rodipen.

Metodologija thaj o proceso pal e datako kidipen

Te šaj ovel amen jekh maj buxlo dikhipen pal e situacija e romane mediatorurjengi thaj asistenturjengi andi Evropa, sas kerdo jekh pučimasko lil thaj bičhaldo ande anglikani thaj francikani čhib ke edukacionalno autoriteturi e themenge membrurja ande marti 2005. E pučimasko li sas boldino vi ande romani čhib thaj sas bičhaldo ke verver organizacije romane thaj aver NGO-urja kaj keren buti pal e romengi edukacija.

E pučimasko lil prezentisardo ande aneksa, si les 17 pučimata, phangle thaj putarde orientisarde karing kadala bukja:

No	Buki	Pučipen(mata)
1	Isipen e romane školake medijatorosko/ romano asistento vaj aver similarno pozicija ande kodo them	1
2	O alav alosardo te anavjaren i pozicija ande lokalno čhib thaj ande francikani/anglikani čhib	2
3	O legalno kadro kaj del šajpen te len pes ande buki mediatorurja/ asistenturja (kana si)	3
4	The tasks / functions and responsibilities of the mediator / assistant	4 thaj 5
5	Kon las inicijativa te len pes ande buki manuša andar i romani mkomuniteta te lačharel pes i edukacija e romane čhavengi	6
6	Aktualno situacija pal o institucionalno kadro, mangle procedure, gina, direkcije	7 ko 10
7	Anglune thaj saste vrjamake programurja trainingurjenge kaj keren pes andar e romane mediatorurja/asistenturja	11 thaj 12
8	Dikhipen e procedurenge thaj žutipen andar e aktivite e romane mediatorurjenge/asistenturjenge	13 thaj 14
9	Mangipen vaš e inicijativengo raporto/ projekturja kaj den than bukjako e romane mediatorurjen/asistenturjen	15
10	Mangipen vaš e inicijativengo raporto/ projekturja ande savende si thode aver kategorije manušenge kaj si len rolo andi medijacija vaš e roma thaj te len ande buki interkulturalno mediatorurja generalno vaj andar aver kulturalno komunitete, na andar romende.	16-17

Samo 19 thema bičhalde parpale e pučimasko lil kompletisardo. Ande savore kazurja, bi 2-engo, e parpale phenimata sas dine katar e nacionalno edukacionalno autoritete. Ando kazo e Cehijako o parpale phenipen avilo katar jekh NGO kaj si les konkreto thaj lungo eksperienca ande kadaja buki, ando kazo e Ukrainako i informacija avili katar jekh romani organizacija suportosa dino katar o Evropako Forumo e Romengo thaj e Phirutnengo. Ande varesave kazurja, e parpale phenimata sas dine katar jekh manuš kaj kerel buti ande edukacionalne autoriteturi kaj si len ande griža e romengi edukacija, thaj ande aver kazurja e pučimasko lil sas pferdo katar varesave ministeroske manuša (eks: vaš i angluni thaj dujto edukacija) vaj katar jekh ad-hoc komiteto kerdo andar eksperturi thaj romane reprezentanturja.

Kadale procesos sas les varesave pharimata, sar si:

- čhibako akceso: ande varesave kazurja e pučimasko lil sa te ovel boldino ande lokalno čhib te šaj ovel aksesibilno e manušenge kaj žanen in topika, ande aver kazurja, e adicionalno dokumenturi sas astarde ande originalno čhib
- akceso ki informacija: partikularno ande thema kaj na-i len jekh nacionalno politika pal e romani edukacija sas pharo andar e manuša kaj keren buki ande nacionalno edukacijake autoritete te keren raporto pal e lokalno inicijative vaj pal e inicijative lile katar e NGO-urja.
- pharimata specifično le edukacijake sistemaske ande thema kaj si len federalno sitemo, kaj e politike thaj e eksperijence si verver maškar e federalno uniteturi.

Kadalake, pašal i informacija kaj arkhlam ando bičhaldo pučimasko lil, te šaj keras jekh sasti snimka, te šaj thas andre savore relevanto thema thaj te šaj sikavas jekh sasti situacija varesave themengi kaj si len bari eksperijenca, i analiza kaj si maj tele si kerdi vi ande baza e bibliografično rodimasko thaj o rodipen ando interneto thaj sa kadja ande phenimata e participanturjenge ande Timisoarako seminaro kaj sas kerdo ande aprili 2004. Orsar, trebal lilo samate kaj i informacija andar kado dokumento šaj te na učharel savore relevanto inicijative thaj varesavi informacija na-i pherdi.

	Thema kaj bičhalde parpale e pučimasko lil
1	Austria
2	Cehikani Republika
3	Cypruso
4	Estonia
5	Francia
6	FYROM
7	Njamco
8	Grecia
9	Ungaria
10	Irlando
11	Lituania
12	Luxembourgo
13	Malta
14	Holando
15	Norvego
16	Spania
17	Slovenia
18	UK
19	Ukraina

Thema al savende arakhlas pes adicionalno informacija
Albania
Belgia
Bosnia & Hercegovina
Bulgaria
Kroacia
Danemarko
Finlando
Italia
Latvia
Moldova
Polonia
Portugalo
Rumunia
Serbia thaj Montenegro
Slovakia
Švedo

Analiza e rezultaturjengi

Ame thas jekhethaneste ande anliza o kontento andar e pučimasko lil bičhaldo parpale e datasa lili andar aver surse te šaj sikavas jekh maj buxlo dikhiphen e aktualno situacijaki pal kadaja buki ke Evropako nivelo. I struktura e prezentacijaki si kerdi pal e maj vašno bukja mangle vaš e pučimasko lil. Jekh maj buxli analiza si te ovel kerdi pal e situacije ande varesave thema kaj si len maj but eksperijenca pal kadaja buki vaj kaj putaren akana projekturja vaj progamurja ande kadaja ideja.

Eksistencija e romane mediatoroski/ asistentoski

O angluno pučipen sas pal i eksistenca e manušengi “andar i romani komuniteta” lile ande buki e skoposa “te lokjaren i komunikacija maškar e sikljarne thaj e romane familije vaj/or te lačharen o akceso ki škola thaj te vazden e suksesoske šanse e romane čhavage ki škola. O pučipe na anavjardjas i pozicija kasave manušengi (“mediatorurja” vaj “asistenturja”) soske manglam te mekas e manušen slobodo te phenen orsavo specifično titlo ande lenge thema. Kado sas putardo pučipen sar ando kazo e parpale phenimasko “NA”, o manuš sas bičhaldo karing o pučipen 15 thaj akalaver, mangindos informacija pal aver eksperijence kaj šaj ovenas relevanto.

Kestionarurja bičhalde

	THEM	Romane mediatorurja / asistenturja	Komentaruri
1	Austria	Va, Romane mediatorurja thaj asistenturja	Ververimata maškar e regionuri
2	Čeho	Va, maj anglal sas romane sikavimaske asistenturi, akana edukatoro/asistente e sikljarnesko	Oficialo programo e Edukacijake Ministerosko
3	Cipro	Na	Specializime edukacijako stafo
4	Estonia	Na, pal sar phenen e autoriteturi, ži akana si lokalno inicijative e romane NGO-urjenge žutimasa katar o EU	Projekto te tiknjarel pes našipen andar i škola bi medijatorurjengo/ asistenturjengo Participacija ando projekto pokindo katar o EU
5	Franca	Va, romano medijatoro	K-o lokalno nivelo thaj ande marginalno thana.
6	FYROM Makedonia	Na	Khetano projekto e internacionalno NGO-urjengo, OSCE thaj USAID
7	Njamco	Na phende parpale	Etnikani indentifikacija thodi telal o pučipen
8	Grecija	Na	Nevo projekto
9	Ungaria	Va, pedagogikan asistente / koordinato romane familijako	Guvernsko projekto/ NGO inicijativa
10	Irlando	Na	Aver experience thaj projekturja andar o pašo avutnipen
11	Lituania	Va, romano asistente	Guvernsko projekto

12	Luksemburg	Na	Na
13	Malta	Na-i roma	Na-i roma
14	Holando	Na	Nevo projekto
15	Norvego	Na	Intereso ande buki e romane našavde manušenca
16	Spania	Va, romane mediatorurja	NGO-urjenge inicijative žutisarde katar e publikane autoriteturi
17	Slovenia	Na	I nevi adoptisardi strategia mangel te len pes ande buki romane sistenturja andi škola
18	Khetano Regato (UK)	Va, sikavimasko asistento / asistento kaj žutisarel o siklipen	Lilo ande buki katar e Lokalno Edukacionalno Autoriteturi
19	Ukraina	Na	Na

Informacije andar aver surse

	THEM	Romane mediatorurja / asistenturja	Komentaruri pal akanutni situacija
1	Albania	Na	Na
2	Belgia	Na	Interkulturalno mediatorurja
3	Bosnia & Hercegovina	Na	Na
4	Bulgaria	Va, Romane Sikavimaske Asistenturja	Piloto kerdo katar e NGO-urja, buxljardo sar kotor andar o PHARE projekto
5	Kroacia	Va, Romane Sikavimaske Asistenturja	Kotor andar i Nacionalno Strategia vaš o lačharipen e romane situacijako
6	Danemarko	Va, Romane medijatoruja	Thode ende jekh projekto pokindo katar o EU
7	Finlando	Va, Romano medijatoro	Trainingo kerdo katar o Nacionalno Bordo e Eduacijako. Buki pe skurto vrjama dini katar e lokalno autoriteturi thaj NGO-urja
8	Italia	Va, Romano medijatoro	Lokalno inicijative. Eksperienca vi palal e interkulturalno mediatorurja
9	Latvia	Va, Romano asistento e sikljarnesko	Proiekto piloto kerdo katar jekh NGO khetanes e edukacionalno autoriteturjenca
10	Moldova	Na	Na
11	Polonia	Va, Romane Sikavimaske Asistenturja	Guvernosko programo astardo ande jekh regiono
12	Portugalo	Na	Eksperijenca pal interkulturalno mediatorurja
13	Rumunia	Va, Roamane školake mediatorurja	Piloto kerdo katar e NGO-urja, buxljardo sar kotor andar o projekto PHARE
14	Serbia thaj	Na	Serbia: E romane asistenturja si thode

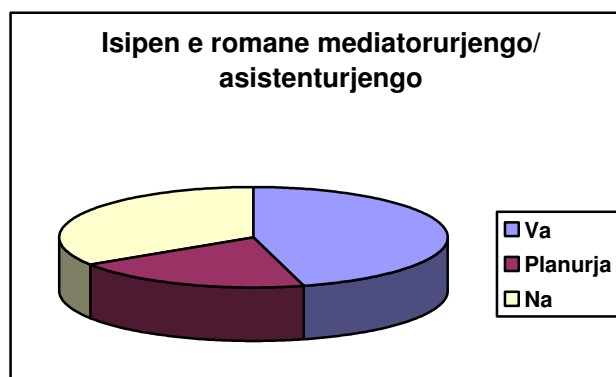
	Montenegro		ande strategija adoptisardi ando 2003. Montenegro: neveste, e romane asistenturja si kotor andar o nacionalno akcijako plano
15	Slovakia	Va, sikljarnesko asistento	Oficialno programo e Edukacijake Ministeresko
16	Švedo	Va, romano mediatoro	Phangli lokalno eksperienca

Kaj arakhen pes romane mediatorurja/ asistenturja

Situacija	Thema	No
Thema kaj si len ande buki romane mediatorurja/ asistenturja vaj kaj si len eksperienca piloto ande kadaja rig	Austria, Bulgaria, Kroacia, Čeho, Finlando, Franca, Ungaria, Italia, Latvia, Lituania, Polonia, Rumunia, Slovakia, Spania, Švedo, Khetano Regato (UK)	16
Thema kaj si len akana planurja/ strategije pal romane mediatorurja/ asistenturja	FYROM (Makedonia), Grecia, Irlando, Holandia, Norvego, Serbia thaj Montenegro, Slovenia	7
Thema kaj na-i len without romane mediatorurja/ asistenturja	Albania, Belgia, Bosnia & Hercegovina, Cipro, Danemarko, Estonia, Njamco, Luksemburgo, Malta, Moldova, Portugalo, Ukraina	12

Šaj phenel pes kaj akalave thema membrurja e Evropake Konsiloske rodine ande kadaja investigacija (Rusia, Turkia, e thema andar e Kaukazosko regiono thaj aver but tikne thema) na-i len eksperienca te len ande buki romane mediatorurja vaj asistenturja, thaj na-i len planurja te keren kodo ando pašo avutnipen, ni ko oficialno nivelo.

I situacija si but dinamično. Varesave andar e thema kaj akna si len samo planuri te inkalen pozicije romane mediatorurjenge/ asistenturjenge sit e oven sigo thode annde angluni kategoria. Maj but andar e thema si len o alav “Romane Sikavimaske Asistenturja”, thaj 7 thema andar 16 phenen “Romane mediatorurja”. Maj but andar e thema kaj si len planurja ande kadaja rig len samate o alav “Romano Sikavimasko Asistento”

Kadala tabelurja sikaven kozom vrjama sas kerde e angune inicijative pal e romane mediatorurja/ asistenturja ande verver thema:

	THEM	Berša kana sas astarde e projekturi/ programuri pal e romane mediatorurja/ asistenturja	Komentaruri
1	Austria	Oberwart 1991 / Viena 1994	Astardo katar jekh romano NGO
2	Bulgaria	1998 iniciativa piloto 2001 buxljaripen	Romano NGO EU-pokindjas o nacionalno Ministerosko projekto
3	Kroacia	2000	Cira manuša, lile ande buki katar e Edukacionalno Autoriteturi
4	Čeho	1993 iniciativa piloto 1998 buxljaripen 2000 neve regulacije	NGO-urja (gažikane & romane) + i škola Prinžaripen katar e autoritete
5	Finlando	1994, anglune trainingurja 2001 – 2004 buxljaripen	Edukacijako Nacionalno Bordo Koordinacija pal Evropako projekto
6	Franca	Maškar e beršesko-1990	Romano NGO, lokalno autoriteturi thaj edukaciako sistemo
7	Ungaria	2001, vaš e romane familijake koordinatorurja bižangli data vaš e pedagogikane asistenturi	Iniciativa katar NGO Lokalno autoriteturi + Bukjako Ministerio
8	Italia	1996	Lokalno autoriteturi
9	Latvia	2003	Tikno projekto piloto
10	Lituania	2002	Projekto Socrates– Comenius
11	Polonia	2001, astaripen 2004 nacionalno buxljaripen	Regionalno autoriteturi + trainingo katar NGO Guvernosko programo
12	Rumunia	1996 eksperijence piloto 2003 buxljaripen	Inicijativa NGO (gažikane & romane) EU- pokindo projekto kerdo ko nacionalno nivelo katar o Ministerio le Edukacijako
13	Slovakia	1994 inicijative piloto 2001 nacionalno buxljaripen	NGO projekturja EU- pokindo projekto kerdo katar o Ministerio le Edukacijako thaj nevo legalno kadro
14	Spania	1980	Ko lokalo thaj regionalo nivelo
15	Švedo	2001	Projekto Socrates – Comenius
16	UK	1990	Lokalo Edukacionalno Autoriteturi

Legalno thaj institucionalno kadro

Ande varesave thema astarde te len ande buki romane mediatorurja/ asistenturja ando berš 1980 thaj 1990. I Spania, Čeho, Slovakia, Finlando, Franca thaj Rumunia si sar eksemplurja. I iniciativa pal e romane mediatorurja/ asistenturja sas lili ande maj but thema andar kadaja kategorija katar e NGO-urja. Ande varesave thema andar e Centralno Europa jekh vašno rolo

ande kadaja rig, sas kheldo katar e organizacije kaj si membrurja ande žanžir e Fundacijaki pal Putardi Societeta. Ande berša maj palal, ande varesave kazurja e lokalno aoriteturi, ande aver kazurja e edukacionalno aoriteturi akceptisarde i ideja thaj or žutisarde e aktiviteturi e NGO-urjenje vaj thode o mediatoro/ asistento ande pesko institucionalno kadro¹.

I vašno evolucija astardjas pes pal o berš 2000 kana, ande jekh rig, i Rekomandacija e Evropake Konsiloski sas adoptisardi thaj ande aver rig, e maj but thema andar e Centralno thaj Estikani Evropa žutisarde katar e Evropaki komisia kerde nacionalno strategie vaš o lačharipen e romane situacijako thaj andre sas thode masure pal i edukacija. Maškar kadala masure, maj but andar e thema thode andre ideje te len pes ande buki thaj te oven sikavde romane mediatorurja vaj asistenturja. Ande berša kaj avile, o numero le mediatorurjengo/ asistenturjengo barilo but ande kadala thema vaš e trainingurja thaj e aktivite organizisarde ande kadro e nacionalno projekturjengo PHARE, pokinde katar e Evropaki Komisia thaj phangle ke strategie save sas phende maj opre.

O numero e romane mediatorurjengo/ asistenturjengo si verver ande thema thaj na-i musaj phanglo ko numero le romengo kaj živen ande kodo them. Ande varesave kazurja si samo 2-3 mediatorurja/ asistenturja sar kotor andar jekh NGO iniciativa vaj kotor andar e politika e lokalno aoritetaki, ande aver kazurja si šela permanento pozicije, o maj baro numero raportisardo si ande Bulgaria, kothe si lile ande buki 500 romane asistenturja.

Ande buki šaj te oven lile katar o edukacionalno sistemo (edukacionalno aoriteturi vaj škole, kado si pal kozom centralizime si o edukacionalno sistemo), jekh lokalno vaj regionalno aoriteto vaj jekh NGO. Kana deš berša maj aglal e NGO-urja lenas maj but ande buki e medijatorurjen/ asistenturjen, o numero e romane mediatorurjengo/ asistenturjengo kaj si lile ande buki katar o edukacionalno sistemo thaj katar e lokalno aoriteturi barilo but ande palutne panž berša ande but thema. Varesave thema, sar si e neve EU membrurja andar i Centralno Evropa, i Rumunia, i Bulgaria thaj sakadja i Finlanda, o Danemarka vaj o Švedo, si akana angal jekh provokacija pal sar te del pes maj lungo vrjama buki thaj te sikaven e mediatorurjen/ asistenturjen pal jekh vašno progreso kaj sas kerdo ande nakhle berša ande nacionalno projekturja pokinimasa katar o EU (PHARE ando kazo e themengo andar i Centralno thaj Estikani Evropa/ Evropako Socialno Fondo ando kazo e themengo kaj si purane membrurja ando EU) vaj e transnacionalno projekturja (eks. Socrates, Equal). O pokinipen e mediatorurjengo/ asistenturjengo si telal o maj tikno pokinipen kaj lel jekh sikljarno vaj jekh socialno bukjarno, butivar si but phanglo k-o maj tikno pokinipen ando them, ama si vi kazurja, sar si o projekto kerdo ande Holandia, kaj o pokinipen jekhe asistentosko si maj baro sar o maj tikno pokinipen po them, sajkeh e pokinimasa kaj lel jekh školako sikljarno.

I decizija te lel pes ande buki jekh romano mediatoro/ asistento si mekli ande maj but kazurja ke edukacionalno aoriteturi vaj ke školako direktoro. Ande varesave kazurja, sar si i Slovakia, si klaro krietia kaj sikavel kana jekh škola šaj te lel ande buki jekh asistento. Ande aver kazurja i decizija si lili katar e lokalno aoriteturi. O monitoringo, o dikhipen thaj o žutimos e romano mediatorurjengo/ asistenturjengo si dino ande varesave kazurja katar

¹ Si mishto te žanel pes ke ande maj but kazurja e edukacionalno aoriteturi kaj xramosarde e pučimasko lil na žangle pal e manusha kaj lile ande buti le romane asistenturjen/ mediatorurjen thaj pal e anglune pilot eksperijence ande kadaja rig.

specializime edukacionalno autoriteturi (eks. inspektorurja vaš e roma ande Rumunia), katar e školako managemento thaj ande aver kazurja katar e lokalno autoriteturi.

Aktiviteturi thaj responsabiliteturi

Šaj arakhen pes trin kategorie aktivitetenge:

- aktivite phangle ke buki ande klasa: te lokjarel i komunikacija maškar e sikljarne thaj e romane čhave, partikularno te del vast e romane čhaven te xakjaren e instrukcije dine katar e sikljarne thaj te del len vast te agorisaren e edukacionalno aktivite
- aktivite phangle ke buki e romane čhavenca avrjal e aktivite kaj keren pes andi klasa, sar si i preparacija vaš i škola, žutimos ke kheresko siklipen thaj organizisaripen e slobodo vrjamako thaj e kulturalno aktivitetengo
- aktivite phangle k-o lačharipen e relacijengo maškar i škola thaj e romane familie thaj generalno e romani komuniteta.

Ande varesave kazurja, sar si o Čeho, i Slovakia vaj i Polonia, e romane asistenturja pal o sikavipen si len ande lenge butjako profilo sa kadala trin kategorie aktivitetenge. Varekana, sar si ando kazo “Lernhelfers” ande Austria, lengi aktivite si limitisardi ke dujto kategoria thaj ande aver kazurja, sar si e romane školake mediatorurja ande Rumunia, e romane mediatorurja ande Spania vaj ande Franca, lenge butjako profilo si les andre maj but i dujto thaj i trinto kategoria aktivitetengi.

Jekh tipično eksempla phanglo ke angluni kategoria pal jekh buxljardo butjako profilo si o kazo e Slovakiako. E aktivite jekhe sikljarneske asistentoske si:

1. Phangle ko proceso le siklimasko:

- Keren buki orta le sikljarnenca thaj aver školake manuša;
- Den vast e čhaven kaj aven adar bibaxtale kondicije te adaptisaren pes ke jekh nevi siklimaski atmosfera thaj te nakhen opral e čhibake, kulturalno thaj socialno bariere (vakjarindos e čhavenca ande lenge dajaki čhib);
- Žutisaren te kerel pes personalno programo te barjaren e romane čhvenge žanimata
- Organizisaren siklimaske aktivite andar e čhave, vi andar kodola kaj tralal lenge specialno edukacija;
- Anen specifično kulturalno informacija
- Keren edukacionalno aktivite kaj si lenge dine katar e sikljarne
- Keren siklimaske materialurja
- Dikhen e čhaven ande pauze;
- Žan ke sikljarnenge kidimata;
- Vazden o intereso e čhavengo pal o khetano xakjaripen thaj o kamipen avere kulturengo

2. Phanglo ke aktivite e slobodo vrjamake:

- Keren buki e školake bukjarnenca kaj si len ande griža školake kluburja;
- Koordonisaren vah žutisaren e artake aktivite avrjal i kurikula (giljabimos, muzika, khelipen, dikhimaski arta, drama ekc.);
- Organizisaren vizite ke historično thaj kulturalno monumenti;

- Organizisaren i participacija ande socialno aktivitate ko regionalno nivelu;
- Organizisaren socialno aktivitate andar e dada/daja;
- Keen buki e školake bukjarne pal edukacionalo aktivitate kaj keren pes avrjal i škola thaj slobodo vrjamake aktivitate;
- Zorjaren i pozitivno socialo interakcija;
- Sikaven thaj žutisaren pal sa kadala aktivitate thaj reprezentisaren i romani kultura.

3. Buki e familijenca:

- Žan khere ke familie, partikularno kodola kaj živnen ande bibaxtale thana, te dikhen e dadengo/ dajengo socialno than thaj phiravipen thaj sakadja e čhavengo sastipen;
- Organizisaren kidimata thaj buki e dadenca/dajenca te pašjaren len ke školako proceso
- Den informacije e familijenge thaj keren len te xakjaren kaj e xurdelinaki edukacija si vašno;
- Promovisaren i toleranca thaj o nakhipen opral prežudekate, thaj sakadja e kontakturja maškar e roma thaj e gaže dada/daja thaj čhave/ rakhle;
- Keren specialo aktivitate andar e romane daja.

Sakadalendar liste aktivitetenge, vi kana si maj cira strukturisarde, šaj arakhen pes ando kazo e siklimaske asistenturjengo andar o Čeho, Bulgaria, Kroacia thaj Polonia.

Jekh tipično eksempla e palutne themenge kategoriako kaj si len e bukjako profilo orientisardo karin i relacija škola-komuniteta si i situacija e romane školake medijatorurjengi andar i Rumunia. E anglune aktivitate kaj sas dine e mediatoroske sas:

- Žutisaren e edukacija e romane čhavengi ke savore niveluri;
- Lokjaren o keripen e kidimatengo e romane dadenca/dajenca;
- Keren buki e romane thaj dažikane NGO-urjenca;
- Žutisaren te inkeren pes e liste kaj sikaven i prezenca ki škola;
- Arakhen posibilno avutnimaske sikljarne maškar e roma;
- Raportisaren thaj kren mediacija e konflikturjengi maškar thaj andar e komunitete;
- Gelen ande komuniteta informacije pal e masure kaj len pes te žan e romane čhave k-i škola
- Zorjaren e daden/dajen te thon pes maj but ande lenge čhavengi edukacija thaj ande školako živipen;
- Informisaren e škole thaj e autoritete pal orsave specialo probleme kaj inkljon ande komuniteta.

Kadala aktivitate sas maj palal xramosarde inke jekh data. Maj specifično, akana o mediatoro trebal:

- Te oven sigurno ke e školake bukjarne žanen pal i partikularno situacija vaj probleme kaj si bariere anglal e studenturi thaj na meken len te žan ke škola regularno;
- Te den konsultacija thaj orientacija e familijenge pal verver socialno thaj edukacionalno bukja. E školako mediatoro trebal te žanel pal e socialno thaj pal e edukacionalno politike, pal e institucije kaj implementisaren thaj savo žutimos den;

- Te keren mediacija ande specialno situacije kaj šaj te oven ando edukacionalno vaj ande familiako than thaj te oven kalmo, lače thaj toleranto;
- Te kheren buki khetanes e školake direktorosa, e školake bukjarnenca thaj e komunitetake reprezentanturjenca thaj te lokjarel i komunikacija maškar lende;
- Te promovisaren e valore sar si o kulturalno diversiteto, i inkluzia thaj e egalno šanse vi ande škola thaj vi ande komuniteta, sikavindos jekh personalno pakiv ande kadaja direkcija;
- Te den vast e studenturjen thaj e bibaxtale familijen te nakhen opral e bariere kaj na meken len te arenen ke lengo čačo potencialo.

Aver ververipen si phanglo ko than kaj inkerel les i romani kultura ande buki e mediatoroski/asistentoski. Ande varesave kazurja i promocia e romane kulturalno identitetaki ande škola thaj ande avrjalkurrikularno aktivite si dikhli klaro sar jekh vašno buki, thaj ande aver kazurja kado aspekto na-i phendo vaj nakhel pes opral leste.

Pašal e diference kaj si ande bukjako profilo le medijatorurjengo/ asistenturjengo ande verver thema, si vi jekh khetano seto aktivitetengo kaj arakhen pes ande maj but kazurja thaj kaj dikhnen i mediacija maškar i škola thaj e romane familie.

Traningo

Varesave eksepcijenca, e maj bute theman na-i len sistematično trainingoski procedura vaš e romane mediatorurja/ asistenturja. Ande kazurja, sar si i Spania, si kerdo anglal samo jekh tikno trainingo thaj o trainingo žal maj dur ande buki, bazisardo pe kooperacija e profesionalno socialno bukjarnenca. Ande aver kazurja, sar si i Polonia, Bulgaria thaj vi i Finlanda, si organizisarde trainingoske seminarurja maj but ando kadro e projekturjengo pokinde katar o EU.

E mangimata vaš jekh mediatoroski/ asistentoski pozicija si vaj bazutni edukacia vaj liceosko grado. Ande thema, sar si i Kroacia, mangel pes katar e asistenturja kaj si lile ande buki te žan maj dur peske edukacijasa thaj sa ande kodoja vrjama keren buki thaj del pes lenge suporto ande kado proceso.

Pal so dikhel i certifikacija phangli ke le trainingoske programurja, si duj modurja trainingoske kaj keren pes e romane mediatorurjenge/ asistenturjenge: profesionalno trainingo thaj angluno trainingo kerdo katar jekh pedagogikani institucia.

Jekh lačo eksempla trainingosko si sikavdo katar o Čeho thaj jekh similarno metoda si kerdi vi ande Slovakia:

O angluno trainingo andar e asistenturja si “Pedagogikanes minimum”. **Pedagogikanes minimum** si jekh kurso kerdo andar teoria (10 divesa intensivno lektura – 80 časurja) thaj praktika. E lekture dikhnen o rolo e asistenturjengo and-i škola, pedagogia, psihologia, socialno buki, manuškane čačimata, konfliktoski rezolucija, komunikacijake tehnike thaj slobodo vrjamake aktivite. I praktikaki rig si lan 40 časurja ande škola vaj aver edukacionalno institucia. O trainingo sas maj anglal inkerdo katar e NGO-urja “Nova škola” thaj “Humanitas profess”, thaj sa kadja katar o Kabineto pal e multikulturalno edukacija katar o Masaryk, o

Universiteto katar o Brno thaj katar aver lokalno institucije. Aver kotor andar o trainingo dikhel i grupaki kooperacia. E trainingosko pogramo TANDEM zorjarel i kooperacia maškar o asistento thaj o sikljarno ande škole thaj del vast pal i klarifikacija e asistenturenge pozicijaki. O trainingo sakadja lačharel i atmosfera andi klasa. O trainingo si kerdo andar e grupe kaj keren buki khetanes ande klasa. Saki grupa nakhel andar duj divesa seminaroske dikhindos maj but i komunikacia thaj e pedagogikane bukja. E participanturja keren klaro e rolurja thaj e žanimata e sikljarneske thaj e asistentoske thaj lačharen e tehnike thaj e metode kaj si te oven thode ande klasa. E participanturja sakadja sikljon metode te šaj keren thaj te evaluin e lekcije. O paruvipen e žanimaengo maškar e sikljarne thaj e asistenturja kana keren pes e kursurja si but vašno.

Ande Rumunia, pal varesave berša kana o trainigo thaj i supervizia e mediatorurjengi sas kerdi ke tikno nivelu katar e NGO-urja, e edukacionalno autoriteturi organizisarde jekh angluno trainingo piloto 70 mediatorurjenca ande 10 thana andar o them kerdo katar jekh pedagogikano koležo (jekh liceoski institucia kaj si akana telal i reforma thaj maj anglal sas but vrjama jekh insitutucia vaš angluno trainingo e sikljarmengo andar i primarno edukacia.

Ande kadaja pilotoski faza o trainingo sas organizisardo jekh kotor sar rezidencionalo trainingo ande trainingoske centrurja thaj aver kotor sas trainingo ande škola. Pašal kado, manglas pes katar e participanturja te sikljon korkoro varesave časurja. O programo le trainingosko sas kerdo andar:

1. Trainingo ande klasa (336 časurja, 11 kurke)
2. Trainingo ande buki (504 časurja, 17 kurke)
3. Individualno siklipen (660 časurja, 28 kurke)
4. Finalno evaluacija thaj akreditacija (30 časurja, 1 kurko)

I totalno vrjama e programoski sas 1500 časurja thaj kerel 28 kurke trainingoske.

E klasako trainingo si kerdo andar duj sekcije i vašno kurrikula thaj i kurrikula adaptisardi ke lokalno tebamata. I struktura e vašno kurikulaki si kerdi andar:

1. Inter-profesionalno buki. Bukjaki despricipija e školake mediatoroski – (30 časurja);
2. Inklusivno edukacija (30 časurja);
3. Konfliktoški rezolucija/ konfliktoško lačharipen (30 časurja);
4. Komunitetaki participacija. Negocijacija thaj komunitetaki mediacija (30 časurja);
5. Čhib, literatura thaj romani kultura (30 časurja);
6. Kursurja ICT – ECDL (66 časurja)
7. Vakjaripen anglal o publiko, prezentacija ando publiko. Komunikacijake žanimata. Šunimaske žanimata (30 časurja);

I kurrikula adaptisardi ke lokalno tebamata si lan kadala topike:

- bukja pal e čhaveski protekcija;
- siklimaske pharimata;
- socialno, emocionalno thaj phiravimaske pharimata;
- trainingo andar e romane dada/daja thaj romane familie;
- barjaripen e socialno servisurjengo thaj parteneriaturja vaš socialno žutimos;
- inkeripen e evidencijako thaj buki e datenca.

E modurja adaptisarde ke lokalno trebamata si len 30 časurja: 15 časurja vaš praktikake projekturja andi škola, andi komuniteta vaj ande trainingoske centurja thaj 15 časurja vaš o trainingo andi klasa. Ande klasako trainingo arakhen pes aktivite sar si:

- Školake thaj komunitetake aktivite;
- Analiza pal e trebamata e školake thaj e komunitetake;
- Intervencijako plano andi škola thaj andi komuniteta;
- Dikhipen, evaluacija thaj optimizacija e aktivitetengi.

Kadala aktivite si bazisarde pe jekh Individualno Trainingosko Plano kaj phandel o trainingo ande buki ko trainingo andi klasa. O plano si kerdo katar e školako mediatoro ande kooperacia e školake direktorosa thaj jekh tutorosa. Si kerde evaluacij e progresoske sako čhon pal sar si thode e aktivite ando Individualno Trainingosko Plano thaj si propozisarde optimizacije thaj korekcije. Ando Individualno Trainingosko Plano si thodo:

- Familiarizacija vaš i aplikacija e edukacionalno politikengi ande škola kaj kerel buki o mediatoro, familiarizacija e školake resursenca;
- Prezentacijako kidipen e školake bukjarne ande saveste e školako direktoro prezentisarel o rolo thaj e responsabiliteturi e školake mediatoroske ande škola thaj komuniteta;
- Kalendaro vaš e individualno kidimata maškar e školako mediatoro thaj e školake bukjarne. Kalendaro vaš evaluacijake kidimata (jekhvar po čhon);
- O kalendaro sakekurkeske kidimatengo maškar o mediatoro thaj e školake bukjarne (min. 2 časurja);
- O programo e kidimatengo e NGO-urejenca, e lokalno autoritetenca, e komuniteteake reprezentanturjenca, dada/daja thaj sudenturja.

Jekh interesanto eksperienca pal o trainingo e romane mediatorurjengo arakhel pes vi ande Finlanda. Pal jekh vrjama (1994 – 1999) kana o trainingo sas kerdo ande tikne seminaruri, ando berš 2000 astardjas pes jekh maj sistematično trainingo thaj paš kado dinjas pes jekh “informacijako paketo” andar e mediatorurja. O kontento e paketosko sas kerdo pal e mangimata e mediatorurjenge kaj keren buki thaj si les 12 sekcije, vi informacija pal i legislacia, Evropake thaj internacionalno dokumenti, čačimata thaj responsabiliteturi e themutnenge, relacije e strukturenca pal e zakonosko zorjaripen, strukture pal i publikani administracija, diskriminacijake bukja, e edukacijako sistemo, socialno protekcija thaj sastimasko sistemo, drogurjengo abuzo, romani kultura thaj historia, komunikacija thaj prezentacija ando publiko, raporto thaj phiravipen jekhe kidimasko thaj organizisaripen kulturalno thaj edukacionalno aktivitetengo. Kadaja trainingoski metoda sas kerdo piloto thaj maj palal buxljardi ande jekh projekto Socrates-Comenius kaj sas implementisardo maškar e berša 2001 thaj 2004.

Aver relevante eksperijence

Interkulturalno mediatorurja

Ande varesave thema, sar si i Belgia, Italia, Portugalu thaj Spania, kaj si len jekh bari imigranturjengi populacia kaj aven avrjal i Evropa, e lokalno autoriteturi len ande buki manuša

andar e imigranturjenge komunitete te keren buki sar interkulturalno mediatorurja te lokjaren o akceso le imigranturjengo ke publikane servisurja thaj vi lengi komunikacija e publikane autoritetenca thaj e lokalno populacijasa. But kasave interkulturalno mediatorurja keren buki paše e školenca thaj ame dikhas kadaja eksperijenca but lači baza andar e inicijative kaj thon e romane mediatorurjen ande buki.

Ande Italia, sar eksempla, jekh interkulturalno mediatoro:

- avel andar aver kultura kaj si reprezentisardi ande Italako them thaj kadalake žanel peski čhib thaj specifično kulturalno elementi;
- nakhlo personalno ande e migracijaki eksperienca;
- si mišto integrisardo ande Italiako realiteto, žanel i čhib, i administrativno struktura thaj e kulturalno kodurja;
- kerdjas jekh specifično platforma trainingoski

I buki e interkulturalno mediatoroski si:

- te žutisarel e čhaven kaj si imigranturja te integrin pes andi škola
 - o arakhel informacija pal e familiaki situacija
 - o kerel jekh individualno edukacionalno fiša e čhavengi kaj avile neve imigranturja
 - o del peski kontribucija te arakhen pes e kompetencije kaj si le čhaven
 - o phenel e neve čhavage kaj avile sat imigranturja pal e norme le školake
 - o bešel pašal e čhave ande lenge anglune eksperience andi škola
 - o kerel translacija thaj interpretacija
- lokjarel e relacije e familijenca
 - o prezentacija e školaki thaj lake organizacijaki
 - o informacija pal e školako živipen thaj vi translacija e specifično mesažoski
 - o lokjarel e dadenge/dajenge kidimata le školake bukarnenca
 - o prevencija e konflikturjengi thaj e bixakjarimatengi
- promovisarel e interkulturalno edukacijaki
 - o promovisarel i čhib thaj i kultura e imigranturjenge komunitetaki
 - o organizisarel interkulturalno kidimata thaj kerel lenge animacija
 - o kooperil e sikljarnenca kana organizisarel interkulturalno edukacionalno aktivitate

E interkulturalno mediatorurja ande Italia si lile ande buki direkto katar e lokalno publikane autoriteturi vaj vaš jekh parteneriato e NGO-urjenca žutisarde katar e lokalno autoriteturi. Lengo trainingo sas maj anglal kerdo katar e NGO-urja vaš seminarurja trainingoske, ama ande maj but kazurja kadala NGO-urja maj palal kerde parteneriaturja e Centurjenca pal Vokacionalno Trainingo thaj kadja kerde e mediatorurjenge prinžardo trainingo thaj dine lenge certifikacija. Akana, pašal kado, eksistuil i opcija te prinžarel pes e žanimata e interculturalno mediatorurjenge thaj kado lokjarel but lengi certifikacija. Maj but, i buki e interkulturalno mediatorurjengi si dini vast katar i provizia e materialurjengi thaj gidurja kaj keren buki lenca ande lenge sakediveseske aktivitate.

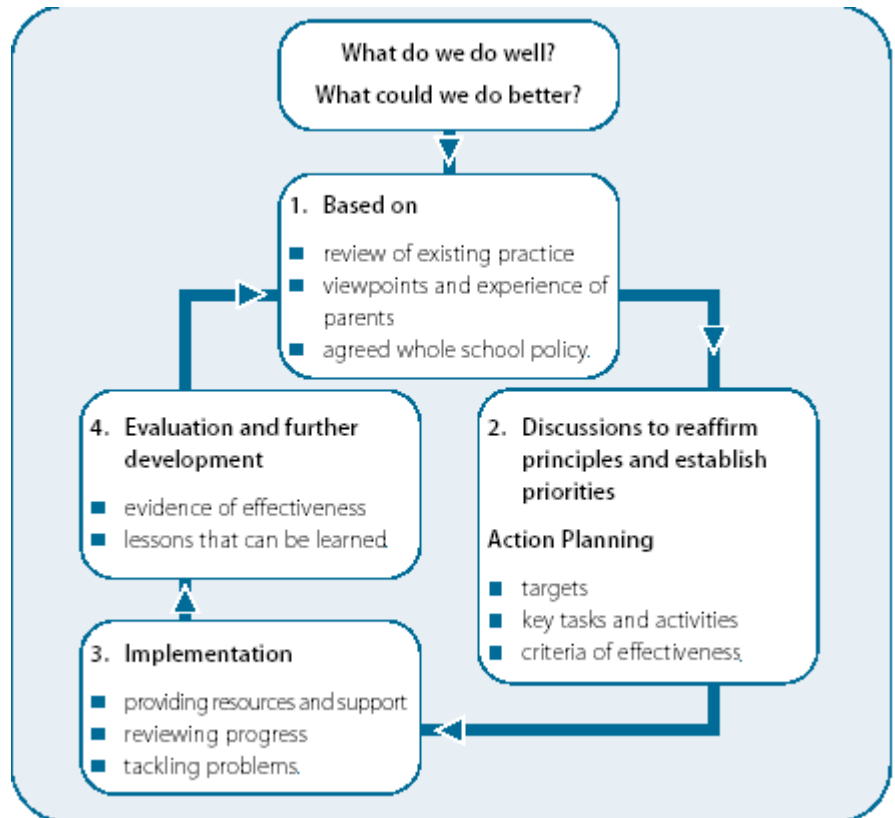
Barjarindos e phandimata maškar o kher thaj i škola

Sas amenge dine interesanto materialurja katar e UK (Khetano Regato) reprezentanturja kana bičhalde o kestionario pal o trainingo e Sikavimaske Asistenturjengo thaj e Asistenturjengo pal

Siklimasko Žutimos, save na-i specifično andar e roma , ama kodola šaj te del vast e romen othe kaj e lokalno edukacionalno autoritete arakhen jekh kasavo trebaipen. Ama kadala materialurja si len vi but lačni informacija pal o barjaripen e phandimasko maškar o kher thaj i škola thaj thol e daden/dajen ande jekh maj aktivno modo ande edukacija penge čhavengi ande kooperacia e školasa.

Von keren rekomandacija pal jekh participativno proceso sar sikavel pes ande kadaja diagrama kaj si lan jekh rodipen, jekh planuisardo proceso, leske implementacijaki thaj evaluacijaki faza thaj thol jekhe thaneste sikljarne thaj dada/daja.

Ame xakjardjam ke vi kana si kerdo vaš o lačharipen e generalno relacijengo maškar o kher thaj i škola, kadaja abordacija šaj te ovel but lačni ande probleme kaj si e romane čhaven andi edukacija. Sigurno, ando kazo e romane komunitetengo, varesave specifično bukja trebal te len pes samate, ama o thovimos ande buki jekhe romane mediatorosko šaj khelel jekh vašno rolo te kerel pes jekh kasavo proceso maj lačno.

Senzitivno bukja

I analiza sikavdjas vi varesave senzitivno bukja phangle ke pozicija e romane mediatoroski/asistentoski kaj trebal te oven lile samate. Ame si te thas akcento kathe pe duj andar kasave bukja:

1. o legitimiteto jekhe publikane politikako savi dikhel e membrurja jekhe specifično etnikane grupake kaj kamel te lel ande buki membrurja kadala specifično etnikane grupake (kadaja buki sas vazdni klaro katar i grupa andar o Njamco kana pučlam len te pheren o kestonaro thaj kado si but relevante ando kazo le Austriako thaj vi e Francako);
2. o negativno efekturja kana len pes ande buki romane asistenturja thaj vi o risiko e segregacijako sikavindos jekh telutni pozicija e romengi (kadaja buki sas partikularno vazdini katar i Bulgaria, ama sas prezento vi ande varesave studie thaj artikolurja pal o liben ande buki e siklimaske asistenturego ando Čeho thaj ande Slovakia).

1. O Njamco informisarel kaj “ ande jekh sesia e oficeruri andar e Permanento Konferencija e Ministeroski pal Edukacija thaj Kulturalno Bukja kaj si len responsabiliteto pal e migracijake bukja phende kaj o kestionario e Evropake Konsilosko si les pučimata kaj kana dikhel pes e Masure pal i Protekcija e Minoritatengi deklarisarde katar o Konsilo le Evropako, našti te phenel pes lenge parpale pal sar mangel pes i informacija, soske kadaja šaj te na eksistuil. E participanturja phende kaj si pheren kado pučimasko lil kana o Konsilo le Evropako bičhalela jekh nevidikhli versia e kestionaroski, kaj te avel ando akordo e Kartasa pal e Minoritete.” Pakjas kaj e Germanake reprezentanturja pučen pal i etnikani identifikacija e mediatorurjengi/ asistenturjengi thaj e grupaki savjasa von trebal te keren buki.

Vi kadja, e Konvencijako Kadro pal i Protekcija e Nacionalno Minoritatjengi phenel kaj “ e manuša kaj si nacionalno minoritete si len o čačimos te alosaren sar te oven dikhle” thaj vi “e adoptisarde masure kaj len samate e specifično kondicije e manušenge kaj si andar e nacionalno minoritete [...] na trebal te oven dikhle sar jekh akto diskriminacijako”. Partikularno kadaja abrdacija si vi ande Rekomandacija (2000)⁴ katar o Komiteto le Ministrongo, kaj phenel “ i edukacija e romane čhavengi trebal te ovel jekh prioritetu ande nacionalno politike kaj dikhen le romen” thaj “ trebal te del pes partikularno atencija pal i maj lači komunikacija e dadednca/ dajenca thaj kana trebal pes te thon pes mediatorurja andar i romani komuniteta, kadaja šaj te geled ke specifično posibiliteturi pal kariera”. Kado si dikhlo ande praktika vaj ande aktualno planurja e maj bute themenge andar i Evropa kaj živen roma, sar si sikavdo maj opre.

Kadaja si čačimaste jekh senzitivno buki kaj trebal te ovel lili samate te kerel pes prevencija pe bimangle negativno efekturja. E Austriako parpale phenipen sakadja sikavel klaro kaj i certifikacija e romane asistenturjengi na trebal te ovel lan etnikani baza. Ando UK, e asistenturja kaj žutisaren o siklipen si lile ande buki bi te kerel pes jekh specifično referencija ke roma vaj ke phirutne, ta ande Franca e žutimaske masure si kerde andar e Phirtutne thaj len samate lengo specifično živimasko modo thaj na lengi etnikani baza. Ande varesave thema, sar si o Čeho, i Slovakia thaj i Bulgaria, nakhlas pes katar e “Romane Sikavimaske Asistenturja” lile ande buki ande piloto projekturja katar e NGO-urja, karing e “Sikavimaske Asistenturja” vaj “Sikljarneske Asistenturja” bi te kerel pes klaro lengi etnikani baza vi kana o žanipen e romane čhibako thaj e romane kulturako sas inkerdo sar jekh mangipen. O skopo lenge butjako, sar eksempla ando Čeho, sas paruvdo katar i buki ande romani komuniteta, ande “preparacijake klase vaš e čhave kaj aven andar jekh socialno bibaxtalipen”. Vi kadja, ande aver kazurja si inkerdi klaro i etnikani/ kulturalo romani baza. Kadava si o kazo e themengo kaj kerde telal e EU rekomandacije thaj sar kotor andar o EU akcesosko proceso, e nacionalno strategie vaš o lačharipen e romane situacijako thaj si len jekh zorali komponenta pal i edukacija, sar si i Rumunia vaj i Polonia. I klaro specifikacija pal i romani baza si vi ando Finlando, Spania vaj Italia ande relacija e romane mediatorurjenca. Vi ande kadala kazurja i decizija te len ande buki si bazisardi pe kriteria te žanel pes i romani čhib thaj kultura thaj si kerdi varekana ande kooperacija e romane organiacijenca vaj e grupurjenca andar i komuniteta.

2. Vi kana i Bulgaria fal te ovel o them kaj las ande buki maj but romane asistenturja, vi maj but katar i Slovakia, kaj e romane asistenturja si thode ande buki maj but de sar deš berša, ande Bulgaria e romane reprezentanturja sikavde jekh klaro opozicia karing kadaja masura, phenindos kaj kado si te zorjarel i segregacia e romane čhavengi thaj lengo telutno statuto

anglal e rakhlore². Von palem phende kaj jekh andar e vašno funkcije dine e Romane Sikavimaske Asistenturjenge, te lokjaren i komunikacija maškar o sikljarno thaj e romane čhave, na-i lači kana e maj but romane čhave den дума mištes duj čhiba thaj žanen mišto i bulgarikani čhib. I maj vašno opozicija si phangli ko fakto kaj o asistento si sasti vrjama ande jekh telutni pozicija anglal o sikljarno thaj sakadja kado sikavel e bižanimata e romane čhavege.

Kado risiko pal e negativno efekturi kana len pes ande buki Romane Sikavimaske Asistenturja sas raportisardo vi ande kazurja kaj von si mišto thode ando edukacionalno sistemo thaj kaj keren buki de lungu vrjama. Sar eksempla, ando kazo e Slovakiako, sar sas raportisardo katar i Tankersly, Konkova thaj Repiski³ “ande but klase e sikavimaske asistenturja si dikhle sar studenturi kaj e čhaven te xan, kaj šužjaren pal e sikljarne vaj pal e čhave, vaj dikhen e čhaven kana khelen peske avri kana o sikljarno kerel jekh pauza”. Čačimaste, kado si dur katar o sikavipen e romane čhavege jekhe pozitivno modelosko thaj ando than te ovel len e ažukerde pozitivno efekturja, o liben ande buki e Romane Sikavimaske Asistenturjengo parovel pes ande “ jekh modo kaj inkerel e studenturjen marginalizime ande telutne pozicije ande lenge societete”. Jekh kasavi tendinca sas raportisardi vi katar i Rumunia pal e “sastimaske mediatorurja”, romane manuša lile ande buki katar e sastimasko sistemo te lokjaren o akceso e romengo k-o sastipen.

So klaro kaj našti nakhel pes opral kadala riskurja thaj sas sikavde duj solucije kontra kado katar e eksperturja thaj katar e manuša kaj keren e politike. Jekh andar lende phendi katar e Slovakiaki grupa phendi maj opre, rekomandisaren te mangel pes jekh rolo e asistentoske sar dujto sikljano, atunči thol les/ lan ande jekh pozicija maj kaj si maj paše ke le sikljarneski. Vi kadja, kado šaj kerel pes samo kana e asistenturje si te ovel len jekh lačo nivelu pal pedagogikano trainigo thaj kana e sikljarne si te oven sikavde mišto sar te keren buki jekhe asistentosa, sar si o kazo ande Čeho thaj ande Slovakia. Jekh aver solucija si propozisardi katar e Rumuniake edukacionalno autoritete, thaj vi ande thema sar si i Italia vai i Spania, kaj o anavjaripen si sar “mediatoro” thaj i buki ande klasake aktivite si limitisardi, o prioriteto si te kerel phandipen maškar e sikljarne thaj e dada/daja, maškar i škola thaj i komuniteta, ande kadava kazo o mediatoro thaj vi e romane dada/ daja si thode ke jekh egalno nivelu pozicijako le sikljarnenca. Ande Rumunia, trebal phendo kaj i funkcija e modeloski vaš e romane čhave si butivar lili katar o sikljarno e romane čhibako kaj si les (ande teoria) sajekh satuto akalavre sikljarnenca.

Konkluzie

Jekh importanto konkluzia kaj šaj inkaras andar i analiza e akanutne situacijaki pal o liben ande buki e romane mediatorurjengo thaj asistenturjengo si kaj sam thode ande jekh but dinamično situacija karakterizisardi katar duj procesurja:

² Kado sas raportisardo katar verver surse, vi katar o Insitituto pal i Putardi Societeta – i Iniciativa pal i Romani Edukacia, ando raporto “ Biprinžaripen e avutnimasko?” katar o Arakhen e Čhaven (Save the Čildren) thaj andar e kontakturi e romane organizacijenca.

³ Tankersly, D., Konkova, E. thaj Repiski, D. Paruvipen e Rolosko e Sikavimaske Asistenturjengo, ande Edukacija e Čhavengi vash Demokracija. Klasake Praktike. No 3, 2002

1. e maj but thema kaj astarde te len ande buki romane mediatorurja/ asistenturja anglal o berš 2000, maj but sar piloto iniciative, akana buxljaren o liben ande buki e mediatorurjengo/ asistenturjengo thaj dikhen te arakhen jekh maj stabilno institucionalno kadro, khetanes jekhe prinžarde trainigosa kaj te ovel maj lačo thaj kerdo oficialo.
2. maj nut thaj maj but thema putaren programurja ande savende thon romane mediatorurja/ asistenturja thaj butivar keren kado thovindos andre e publikane autoritete thaj partikularno e edukacionalno autoritete. Kado šaj geled ke jekh sigjardo progreso karing jekh maj stabilno institucionalno kadro thaj trainingosko sistemo ando kazo e themengo andar i angluni kategorija.

Šaj dikhel pes ke o anavjaripen sar “asistento” arakhel pes maj but de sar o anvjaripen sar “mediatoro”. E maj but thema kaj keren akana strategie thaj projekturja pal kadaja topika alosaren maj but o alav “asistento”.

O proceso te bičhalas pučimaske lila karing e thema membrurja te arakhas informacije pal e romane mediatorurja/ asistenturja sas les pozitivno rezultaturi kaj si but vašno te phenas len kathe. Kadja, o mangipen te phenen parpale ke pučimasko lil:

- o vazdinjas o interes o edukacionalno autoritetengo pal e mangimata e Rekomandacijake (2000)4 pal i Edukacija e Romane Čhavengi thaj pal e aktivite e Evropake Konsiloske ande kado domeno
- o kerdjas e edukacionalno autoriteturjen te keren kontakturi e relevanto specializime deoportamenturjenca thaj vi e NGO-urjenca thaj žutisardjas o prinžaripen lenge ekspertizako thaj eksperiencake ande kado domeno
- o dinja šasa te sikaven pes e verver xakjarimata maškar e verver thema pal i relacija kaj si maškar i Rekomandacia (2000)4 thaj aver dokumenturi katar o Konsilo le Evropako pal i protekcija e nacionalno minoritetengi thaj sikavdjias ke trebal te anen pes maj dur paruvimata pal kadaja topika.

E rezultaturi sikaven ke trebal te kerel pes maj lačo traningo andar e romane mediatorurja/ asistenturja thaj si jekh baro oportuniteto ande kado momento te kerel pes jekh Evropako gido pal o romano mediatoro thaj e oportuniteturi kaj si dine katar e eksperience e interkulturalno mediatorurjenge kaj keren buki ande verver kulturalno komunitete andi Evropa.

E diference ande abordacia sikavdi maj opre anen jekh nevi dovada pal jekh lači thaj vašno masura kaj si ande Rekomandacia (2000)4: “e thema membrurja trebal maj dur te zorjaren thaj te žutisaren o paruvipen e eksperiencake thaj e lače praktikengo”. O paruvipen ke Evropako nivelu thaj i komparativno analiza anel jekh but lači kontribucija pal sar te kerel pes buki e lekcijenca kaj sikljon pes andar aver thema pal kadaja topika.

Apendikso

O lil thaj o kestonaro

Generalno sekretariato

GENERALNO DIREKTORATO IV
DIREKTORATO E ŠKOLAKO, AVRJAL-
ŠKOLAKO THAJ UČE EDUKACIJAKO

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

Strasburgo, xxx

Drago raja, Drago rajnie,

Sar kotor andar o projekto pal "i edukacija e romane čhavengi ande Evropa" o Konsilo le Evropako del specialno atencia e pučimaten pal e mediatorurja thaj e romane sikavimaske asistenturja.

Kado si te gelas maj dur i Rekomandaciasa No R(2000)4 katar o Komiteto le Ministrongo e Evropake Konsilosko karing e thema membrurja pal i edukacia e romane čhavengi ande Evropa, i bazaki referencia andar kado projekto, savo sikavel "othe kaj trebal mediatorurja andar e romane komunitete kaj šaj gelel ke specifično karierake šajmata" te lačharel pes i komunikacija maškar e sikljarne thaj e dada/daja, thaj maškar i škola thaj i romani komuniteta.

Ande Aprili 2004, o Konsilo le Evropako kerdjas jekh seminaro ande Rumunia thaj kothe avile reprezentanturja andar 20 thema. Kado seminaro dinjas amengo o oportuniteto te prinžaras i aktualno situacia pal o liben ande buki e romane mediatorurjengo thaj sikavimaske asistenturjengo. E vašno konkluzije si thode ando dokumento DGIV/EDU/ ROM (2004)11.

Jekh andar e importante skopurja e projektoske pal "i edukacija e romane čhavengi and-i Evropa" si te lokjarel o paruvipen e informacijako pal neve praktike ke Evropako nivelo thaj te kerel pes jekh Evropako tikno lil vaš e romane školake mediatorurja.

Kado kestonaro si o angluno instrumento vaš i preparacija kadale tikne lileski thaj lesko skopo si te kidel informacija andar savore thema kaj si len intereso. Leski struktura lel samate o diversiteto e situacijengo ande veve thema membrurja thaj o diversiteto e abordacijako kaj šaj kerel pes, dikhindos maj anglal e romane školake mediatorurja tha aver kategorije kaj si len similarno funkcije.

Si bičhaldo karing savore departamenturi e ministerurjenge pal i edukacija saven si len responsabiliteto pal kasave bukja thaj vi karing e biguvernamentalno organizacie (NGO-urja), lokalno vaj regionalno autoriteturi thaj karing aver institucije kaj kerde ži akana kasavi buki.

Si te ovel but mišto kana tumen šaj te bičhalen parpale o kestonaro ko Sekretariato savore informacijenca kaj šaj žutisaren amen te keras jekh tikno lil vaš o trainingo e romane školake mediatorurjengo anglal o 31-to Majo 2005.

Te trebala tumenge orsavi nevi informacija, rugisaras tumen te roden e Rajni Aurora Ailincal, responsabilo pal o projekto ke kado numero: +33 3 90 21 53 31 Faxo +33 3 88 41 27 06 E-mailo aurora.ailincal@coe.int.

Najsarav andar tumari asistencija.

Tumari pakivali,

Dr Carole REICH

Šerutni e Divizijaki pal Evropaki Dimensia pal i Edukacia

KESTIONARO (Puchimatengo lil)

1. E edukacijako sistemo andar tumaro them/ institucija/ organizacija lel ande buki manuša andar i romani komuniteta te lokjarel i komunikacija maškar e sikljarne thaj e

romane familije thaj/ vaj te lačharel o akceso ko škole thaj te barjarel e šanse e romane čhavage te ovel len sukceso and-i škola?

VA

NA

Kana o parpale phenipen si NA, rugisaras tumen te žan k-o pučipen No. 15.

2. Save alava vaj ekspresije si te anavjaren len, sar eksemplo: mediatoro, asistento, facilitatoro, ekc. (ande tumari nacionalno čhib(a) thaj anglikanes/ francikanes):

3. Savo si o lengalno kadro, kana si, kaj kerel definicija pe lengi buki? (sar eksemplo, zakono pal i edukacija, regulacija pal e sikljarne, ministeroske decizije, decizija lili katar jekh lokalno vaj regionalno autoriteto, ekc.)

4. Save si lenge aktivite/ funkcije thaj responsabiliteturi?

5. Si jekh oficialno dokumento kaj sikavel lenge aktivite thaj responsabiliteturi?

VA

NA

Kana VA, rugisaras tumen te phanden jekh kopia pal kado dokumento, paruvdi anglikanes vaj francikanes kaka si šajpen.

6. Kon ande tumaro them, dinjas avri i ideja te len ande buki manuša andar I romani komuniteta te barjarel pes i prezenca and-i škola thaj/vaj e šanse e romane čhavage pal o sukceso andi škola?

jekh Romano NGO

jekh gažikano NGO

jekh škola

lokalno/ regionalno autoriteta edukacijake autoritete

na žanav

aver

O anav e organizacijako/ institucijako kaj dinjas avri kadaja inicijativa thaj e lovengi sursa

Rugisaras tumen phenen, kana šaj, o berš thaj o than kasave anglune inicijativako.

7. Kana len ande buki kasave manuša, rugisaras tumen te keren deskripcija pal e akanutni situacija:
- a. Kon lel ande buki(s) _____
 - b. Bukjaki kategoria _____
 - c. Savo kontrakto bukjako _____
 - d. Specialno mangimata vaj kondicije kaj trebal e kandidaturjen _____
 - e. Kozom manuš si lile ande buki _____
 - f. Orientacije (barjardo numero, tiktjardo numero, stabilno) _____
8. Kon lel decizija pal sar trebal te oven e socialno kondicije e lokalno romane komunitetake te šaj lel pes ande buki jekh kasavo manuš? Rugisaras te den detailuri pal orsave indikatorurja vaj minimum standardurja..

-
-
9. Kon del certifikacija kaj o manuš lilo ande buki si andar i romani komuniteta thaj sar keren kado?
-

10. Save si e procedure e limaske ande buki?
-
-
-

11. Keren deskripcija pal orsavo inicialo programo trainingosko

Tipo trainingosko

- seminarurja kerde sar kotor andar jekh projekto piloto
- pre-universitarno trainingo
- universitarno trainingo
- vokacionalno trainingo

Institucia(e)

Konzom vrjama thaj i struktura

Siklimasko plano

Treinerurjengo profilo

Evaluacija

Kalifikacije

12. Si varesave kerde programurja traningoske andar kasave manuša?

VA

NA

Kana VA, rugisaras tume te den detailurja

13. Save autoriteturi dikhen lengi buki?

14. Si varesave dokumenturi kaj sikaven len pal lengi buki thaj te žutisarel lent e keren aporturja (tikne lila, papira, forme ekc.) ?

VA

NA

Kana VA, rugisaras tume te den detailurja (phanden dokumenturi kana si šajpen)

15. Žanen pal aver programurja (andar tumaro them vaj andar aver them membro e Evropake Konsilosko) astardo katar NGO-urja, lokalno vaj regionalno autoritete, ekc. Kaj lel ande buki romen te lokjarel i komunikacija maškar e sikljarne thaj e romane familije thaj/ vaj te barjaren o akceso ki škola thaj te barjaren e šanse e romane čhvenge pal sukceso andi škola?

16. Si manuša lile ande buki ande tumaro them/ institucija/ organizacija bi te kerel pes referencija ke lengi etnikani vaj kulturalno origina te šaj lokjarel pes i komunikacija maškar e sikljarne thaj e romane familie thaj/vaj te te barjaren o akceso ki škola thaj te barjaren e šanse e romane čhvenge pal sukceso andi škola? (sar eksemplo, manuša kaj keren buki ande specializime departamenturi e edukacionalno autoriteturjenge vaj socialno bukjarne kaj keren kasavi buki)

17. Si varesave manuša lile ande buki ande tumaro them/ institucija/ organizacija te lokjarel i komunikacija maškar e sikljarne thaj e familije thaj te barjaren e suksesoske šanse ke škola e čhvenge andar kulturalno komunitete aver de sar e romane?
